

TÜRKİYE MUHALEFETİNİN PSİKO—PATOLOJİLERİ

İmdat Demir — Filozof Kirpi

Ben bu "Psikopolitik Patolojiler Atlası: Muhalefetin Hafıza Kırıkları" kitabını yazarken kendime bir "muhalefet raporu" çıkarmadım; daha beterini yaptım: bir hafıza muayenesi, bir ruh hâli teşhiri, bir otopsi denemesi kurdum. Çünkü Türkiye'de muhalefet dediğimiz şey çoğu zaman bir kurumlar toplamı değil; toplumun kendi kendine konuşma biçimi, kendi kendine kızma, kendi kendini avutma, sonra da kendini yeniden kandırma döngüsü. 2023–2025'e "büyük yenilgi" deyip geçmek kolay; asıl mesele bunun "büyük dersin ertelenmesi" olduğunu kabul etmek, çünkü ders ertelendikçe yenilgi tekrar ediyor; tekrar eden yenilgi öğrenilmiş çaresizliği kalıcılaştırıyor; kalıcılaşan çaresizlik siyaset alanını daraltıyor; daralan alan tahakkümü sıradanlaştırıyor; sıradanlaşan tahakküm ahlâkî duyarlılığı köreltiliyor; körelen duyarlılık haysiyeti aşındırıyor; haysiyet aşınınca toplum sadece hayatta kalmayı hedefliyor; hayatta kalmaya indirgenen toplum geleceği kuramıyor; geleceği kuramayan toplum geçmişe sığıyor; geçmişe sığınan toplum yeniden yeniliyor; döngü burada kapanıyor.

Benim derdim "muhalefet niye kaybediyor" diye basit bir soruya basit bir cevap vermek değil; bu kaybın nasıl bir dil ve duygu düzeni ürettiğini göstermek. Çünkü muhalefet, 1938'den bugüne çoğu zaman "karşı çıkma"yı siyaset sandı; oysa karşı çıkmak başlangıç olabilir ama siyaset değildir; siyaset, itirazın üstüne kurucu bir teklif bindirebildiğiniz ölçüde siyasettir. Kurucu teklif dediğim şey de sadece "ne yapacağız" paketi değil; "nasıl hissedeceğiz" paketi. İnsanlar oy verirken yalnız geleceğe değil; gelecekte nasıl yaşayacağına, nasıl konuşacağına, nasıl saygı göreceğine, nasıl utanmayacağına, nasıl korkmayacağına dair bir duygu paketi satın alıyor; iktidar bunu yıllardır satıyor, muhalefet ise çoğu zaman sadece "bu paket yalan" demekle yetiniyor. Yalanı teşhir etmek yetmez; yerine bir şey koymazsan teşhir insanı boşlukta bırakır; boşluk korku üretir; korku da iktidarın parasıdır.

Burada işin psikopolitik kısmı başlıyor: propaganda psikolojisi algı, duygu, davranış diye üç katmanda çalışır; algıyı çerçeveler, duyguya bağlar, davranışı "doğal" hâle getirir. Muhalefet bazen algı katmanında iyi iş çıkarır: yolsuzluğu gösterir, hukuksuzluğu anlatır, adâletsizliği ifşa eder. Ama duygu katmanında tökezler; çünkü ifşa dili çoğu zaman utanç üretir; utanç seçmeni muhalefete yaklaştırmaz, içine kapatır. "Kandırıldınız" diyen muhalefet seçmeni aşağılar; aşağılanan seçmen muhalefeti haklı bulsa bile yaklaşmak istemez; insan kendisini inciten hakikatten kaçabilir, bu kaçış rasyonel değil psikolojiktir. Muhalefetin "hakikatçilik" diye pazarladığı şey bazen seçmeni utandıran bir kibir hâline gelir; utandıran hakikat özgürleştirmez, bastırır; bastırılan seçmen de iktidarın "biz seni koruruz" diyen şefkatsiz korumasına sığınır; bu koruma otoriterliğin tipik biçimidir, çünkü "koruyorum" diyerek yetişkin yurttaşı çocuklaştırır.

Ben bu yüzden metinde "psikopatoloji" kelimelerini tıbbî bir iddia gibi değil, bir büyüteç gibi kullandım: katatoni, histeri, obsesyon, depresyon, manik savrulma... Bunlar teşhis değil; tekrar eden siyasal davranış kalıplarının kodları. 1938'den bugüne muhalefetin serencamı bir ilerleme anlatısından çok, tekrar eden patolojiler zinciri gibi okunabilir; halkalar kronolojik değil, ruhsaldır; dönemler doğrusal gelişim değil, aynı iç kırılmanın farklı biçimlerde yeniden açılmasıdır. Bu cümleyi sert bulana da şunu söyleyeyim: sertlik değil bu, gerçekliğin çıplaklığı. Çünkü bir ülkede muhalefet her seçim öncesi kabarıp her seçim sonrası çöken bir duygu bandında yaşarsa, orada siyaset artık program değil; sinir sistemi olur. Sinir sistemiyle devlet yönetilmez; sinir sistemiyle en fazla kavga edilir.

Tam bu noktada "umut estetiği" dediğim şeyi devreye sokuyorum. Umut, naif bir iyimserlik değil; ontolojik bir yönelim. Olanı inkâr etmek değil; olanın içinde bir imkân aramak. Felâketi süslemek değil; felâketin

içinden bir yol açmak. Umut estetiği acıyı yok saymaz; acıyı bir başlangıç bilgisine çevirir ve şu soruyu çoğaltır: "Biz bunu yaşadık; o hâlde bir daha yaşamamak için neyi değiştirmeliyiz?" Ağıt bu soruyu susturur; umut bu soruyu çoğaltır.

Çünkü siyasetin bir de estetik rejimi var: hangi sembollerle, hangi ritimle, hangi anlatı yapısıyla, hangi ses tonuyla, hangi görsel hafızayla kendini kurdu. İktidar çoğu zaman görkem estetiği kurar: büyüklük, ihtişam, güç, tarih, fetih, yekpare bir "biz". Bu estetik seçmene metafizik bir güven satar: "Biz büyüğüz, biz güçlüyüz, biz süreriz." Muhalefet ise bunun karşısında çoğu zaman küçülme estetiğine sığınır: yoksunluk, kayıp, ifşa, skandal, rezalet. Haklı teşhis çıkar ama tek başına kurucu enerji çıkmaz; sürekli ifşa bir süre sonra duyarsızlık üretir; skandalın sürekli tekrarlandığı yerde skandal norm olur; norm olan skandal kimseyi ayağa kaldırmaz, insanı yorar. Ben buna "programatik çölleşme" diyorum: mesele sadece program üretememek değil; üretileni tutacak, taşıyacak, süreklileştirecek bir "epistemik toprak" kuramamak. Vaat parlıyor, sonra buharlaşıyor; kelime zayıf diye değil, kelimenin arkasında kurum ve ölçü eksik diye. Ölçüsüz vaat anlık heyecandır; heyecan sıcak çöl rüzgârında çabuk tükenir.

O zaman "peki çıkış nerede" sorusu geliyor. Ben çıkışı üç hat üzerinden kalınlaştırdım: dil hattı, kurum hattı, vicdan hattı. Dil hattı, çerçeve kırma kapasitesi: kendi kelimelerini, kendi metaforlarını, kendi hikâyesini kurma kapasitesi. Kurum hattı, güven üretme kapasitesi: hizmet, yönetim, şeffaflık, denetim, geri bildirim, yerel pilotlar, ölçekleme. Vicdan hattı, meşruiyet kapasitesi: yöntemle konuşan etik; samimiyet testi; çoğulculuk; başkasının özgürlüğünü savunma cesareti. Bu üç hat ayrı değil, birbirini besleyen damarlar: dil kurumsuz kalırsa retorik olur; kurum dilsiz kalırsa teknokrazi olur; vicdan ikisini bağlamazsa siyaset ticarete dönüşür.

Ama burada çok kritik bir ayrıntı var: "Yeni muhalefet anlayışı" nı bir niyet cümlesi olarak bırakmak. Niyet siyasette ucuz bir parfüm gibi, iki saat sonra uçar. Yeni muhalefet bir varoluş tarzı olmak zorunda; o tarzın da bir ritmi olmalı. Ritmi olmayan siyaset ya hızın kölesi olur ya hantallığın mahkûmu. Bizde muhalefet çoğu zaman iki uç arasında savruluyor: ya gündemi yakalamak için nefes nefese koşuyor ya da yakalayamadığını fark edip kabuğuna çekiliyor. Oysa ritim kör hız da değil, tembel yavaşlık da değil; tekrarın içinde yeniliği üretebilmek. Kurum dediğimiz şey de ritim aslında: her gün işleyen şeffaflık; her hafta çalışan denetim; her ay yayımlanan bütçe; her kriz anında devreye giren protokol. Ritimsiz kuruculuk iddiası havada kalır.

Benim bu metinde ısrarla söylediğim şey şu: nefes alan yurttaş korkuyla değil umutla siyasete katılır; umutla katılan yurttaş muhalefeti aparat değil özne olarak görür; özneleşen muhalefet iktidarın gölgesinden çıkar; gölgeden çıkınca artık sadece "karşı" değil "kurucu" olur. Bu yüzden son cümleyi de süsleyerek değil, düz söylemek zorundayım: muhalefetin çıkış imkânı sloganların tazelenmesinde değil; bilginin, ölçünün ve sorumluluğun yeniden birbirine bağlanmasında. Bu bağ kurulmadıkça her kampanya eski belirsizliği daha parlak ambalaja sarar; ambalaj bir süre göz alır, sonra söner; sönünce seçmen aynı cümleyi kurar: "Bunlar iktidara gelse ne yapacaklarını bilmiyor."

Ve ben bu denemeyi, bir "muhalefet düşmanlığı" olarak değil, muhalefetin kendi kendine duyacağı en acil dürüstlük çağrısı olarak kurdum. Çünkü o dürüstlük gelmediği sürece, bu ülkede iktidar değişse bile zihniyet değişmiyor; figürler değişiyor, sahne değişmiyor; perde kapanmıyor, sadece dekor boyanıyor. Benim istediğim şey, dekor boyamak değil; o sahnenin altındaki çürük tahtaları göstermek. Bunu yaparken de bir yandan şunu hatırlatmak: kader dediğin şey yenilgiyi açıklamaya yarayan bir masal; masal büyüdükçe irade küçülür.

Filozof Kirpi: "Kendi sözlüğü olmayan muhalefet, rakibinin kelimeleriyle kendi mezarını kazar."